

SALMON, Stephen R.: Library automation systems.
New York, Dekker, (1975). 291 p.

KÖNYVTÁRGÉPESÍTÉSI RENDSZEREK

A könyvtárgépesítési rendszerek az elektronikus adatfeldolgozás könyvtári munkafolyamatokra specializált változatai. Alkalmazásuk az USA-ban egyre szélesebb körű, s a kezdetek óta (50-es évek vége) napjainkban ért el olyan érettségi szintet, amely fajtáinak, kikristályosodott formáinak összefoglaló leírását lehetővé és szükségessé teszi. A szerző fejlődésében igyekszik megragadni a könyvtárgépesítés problematikáját. Célja, hogy a legfontosabb amerikai rendszerekről megfelelő szintű tájékoztatást nyújtson a könyvtári témakörökkel foglalkozó elméleti és gyakorlati szakembereknek, valamint az oktatóknak.

A könyvtári gépi rendszereket funkció szerint csoportosítva írja le, felsorolva, hol alkalmazták a szóbanforgó rendszert először, hol, hogyan, milyen géptípussal használják jelenleg. A leírásnál csak a legszükségesebbre szorítkozik, utal a részletesebb tájékoztatást nyújtó irodalomra.

A könyvtárgépesítés első funkciója a beszerzés. A beszerzést gépesítő rendszerek nyilvántartják a megrendeléseket, tájékoztatnak a már beérkezett, de még fel nem dolgozott könyvekről, előkészítik a számlák kifizetését stb. Különböző beszerzési rendszerek ismeretese a nyilvántartott dokumentumtípustól, a megrendelés fajtájától, a kifizetés módjától és a nyelvtől függően. A gépi feldolgozás módja és az alkalmazott gépi berendezés fajtája szerint megkülönböztetnek:

1. "Unit record" (rekord-egység) berendezésen alapuló;
2. "Off-line" számítógépes;
3. "On-line", a számítógéppel terminálokon érintkező gépesített beszerzési rendszereket.

A második funkció a katalogizálás. Beszélhetünk a MARC előtti rendszerekről, a MARC-rendszerről, és a MARC utáni "off-line" és "on-line" gépesített katalogizáló rendszerekről. A katalogizáló rendszerek legfontosabb feladata a dokumentum fizikai leírása, valamint tartalmának elemzése. Fő tevékenységük a katalóguscédulák illetve kötetkatalógusok előállítására, de egyéb feladatokat is ellátnak (pl. katalogizálási munkalapok készítése, katalóguscédulák központi rendezése, a katalógus-egységek szelektív rendezése speciális szempontok szerint stb.).

A MARC előtti gépesített katalogizáló rendszerek lehetnek:

1. "Unit record" berendezésen alapuló rendszerek;
2. Lyukszalaggal, mágnesszalaggal vagy lyukkártyával vezérelt, automata írógépes rendszerek;
3. Kártyavezérlésű, fényképezésen alapuló rendszerek;
4. "Off-line" számítógépes rendszerek;
5. "On-line" számítógépes, visszakereső rendszerek, különböző típusú terminálokkal, cédula- vagy könyvkatalógus előállítására.

A MARC előtti gépi katalogizáló rendszerek kifejlesztésének közös nehézsége volt a szabványosított, géppel olvasható katalogizálási forma (machine-readable form) hiánya. Ezért kidolgozták a MARC (Machine-Readable Cataloguing) kísérleti tervet. Megvalósítását 1966-ban kezdték meg, az e célra kiválasztott 16 könyvtárban. A 16 könyvtár a könyvtártípusok különböző fajtáit képviseli: Vannak köztük kutató, iskolai és szakkönyvtárak, állami és közkönyvtárak. (Pl. a Harvard Egyetem Könyvtára, az Országos Mezőgazdasági Könyvtár, a Georgiai Technológiai Intézet Könyvtára stb.)

Az egyes könyvtárak a MARC-szalagokat változatos módon, saját szükségleteiknek megfelelően használják, a használat új meg új módjait kísérletezik ki. A Washingtoni Állami Könyvtár például három nyilvános könyvtár új beszerzéseinek folyamatos jegyzékét adja ki egyesített kötetkatalógus formájában. A Harvard Egyetem szakosított jegyzékekkel kísérletezik (orvosi, filozófiai, ill. Indiában kiadott könyvek jegyzéke), mások témafigyelés (SDI) kiépítésére használják fel.

A Marc-rendszer tökéletesítését szolgálta a MARC II rendszer kidolgozása az Egyesült Államok Szabványügyi Intézete és az A.L.A. közreműködésével. A MARC II minden dokumentumtípus bibliográfiai leírására kiterjed (monográfiák, sorozatok, térképek, zeneművek stb.). 1969 áprilisa óta a MARC II mágnesszalagjai minden könyvtár számára folyamatosan elérhetők. A könyvek visszamenőleges regisztrálása is folyik az új rendszer előírásai szerint. Alkalmazását francia, német, spanyol stb. nyelvre is kiterjesztették, s a világ számos országában adaptálják.

Elterjedt gépesített katalogizálási rendszer még az OCLC (az Ohio College Library Center on-line módszere), amelyet több regionális könyvtári hálózat alkalmaz 1973 óta. Külön említést érdemel a chicagói és stanfordi egyetemi könyvtárak, a kereskedelmi katalogizálás, a New York-i Nyilvános Könyvtár on-line rendszere.

A katalogizálás gépiesítése négy nagy területen befolyásolja a katalogizálási gyakorlatot:

1. A felhasználónak a katalogizálás által nyújtott információk kibővültek.
2. A gépi katalogizálás sokféle megközelítést (bemenetet) tesz lehetővé, s így megkönnyíti-gyorsítja-pontosítja az információkiválasztást.
3. Befolyásolja az információrendezést.
4. Kinyomtatja a dokumentumokról nyert információkat.

Harmadik funkció az időszaki kiadványok elemzése. Kiemelkedő jelentőségű a MEDLARS és a hozzá kapcsolódó szolgáltatások. A MEDLARS (Medical Literature Analysis and Retrieval System) orvosi; irodalom-elemző és visszakereső rendszer, amely 1960 óta működik, Legfontosabb terméke az Index Medicus.

Az időszaki kiadványok bibliográfiai számbavételének szabványosítására szintén tesznek erőfeszítéseket, de kevesebb sikerrel, mint a könyvek esetében.

Negyedik funkció a kölcsönzés. A gépesített kölcsönzési rendszerek a legsikerültebbek Amerikában. Oka, hogy ismétlődő műveletek és folyamatok rendszeres leírását és nyilvántartását követeli meg, s aránylag kevés számú adatféleségre van szüksége. Háromféle információval dolgozik:

1. A kölcsönző adatai (név, cím, telefonszám, azonosítási szám, kölcsönző-kategória)
2. A kölcsönzött dokumentum adatai (leltári szám, azonosítási szám, szerző, cím, dátum)
3. A kölcsönzés adatai (a kölcsönzés dátuma ill. ideje).

A gépesített kölcsönzési nyilvántartások különböző szempontu statisztikák készítésére, az egyes kölcsönzők alapján a kölcsönzések azonosítására stb. is alkalmasak. Legfontosabb formái: "unit record" rendszer, az IBM 357 számítógépes rendszer, "on-line" számítógépes kölcsönzési rendszerek, fénycezúrálás (light-pen) kölcsönzési rendszerek.

A kézikönyv utolsó fejezetében a könyvtárgépesítés nehézségeivel foglalkozik: a személyzettel, a tervezéssel és a szükséges felszereléssel, berendezéssel kapcsolatos problémákat sorolja föl. Végül röviden vázolja a fejlesztés utjait.

A könyvet az egyes fejezetek témájához igazodó, s azon belül évenként csoportosított részletes bibliográfia, valamint a rövidítéseket is feloldó tárgymutató egészíti ki.

SÖVÉNYHÁZY Csilla

SZÖGI László: A budapesti Műszaki Egyetem Levéltára. Repertórium I. 1846-1960/1967/. /Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára Műszaki Tudománytörténeti Kiadványok 24.sz./Bp. 1975. 263 p.

A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára "Műszaki Tudománytörténeti Kiadványok" című kiadványsorozatának 24. száma - a sorozat eddigi köteteinek témáitól eltérően - nem műszaki feldolgozást, tanulmányt, könyvtári bibliográfiát, hanem rendhagyó módon levéltári iratok ismertetését tartalmazza. A könyvtár vezetőségét elismerés illeti, mert a Műszaki Egyetem veszélyeztetett állapotban levő iratanyagát nemcsak hogy megmentette a biztos pusztulástól, hanem befogadta az amugy is szűkös könyvtári raktárakba, sőt példamutató módon gondoskodott annak rendezéséről, tudományos igényű rendszerezéséről, és nyilvántartásáról is. Az iratanyagról készített repertórium igen gondos levéltárosi munkáról tanuskodik s megfelelően illeszkedik a levéltárakban készített hasonló kiadványok sorába. A kiadvány amellet, hogy jól szolgálja az iratanyag biztonságos őrzését, kitűnő tájékoztatást nyújt mindazoknak, akik a felsőoktatás és a technika történetét kívánják kutatni.